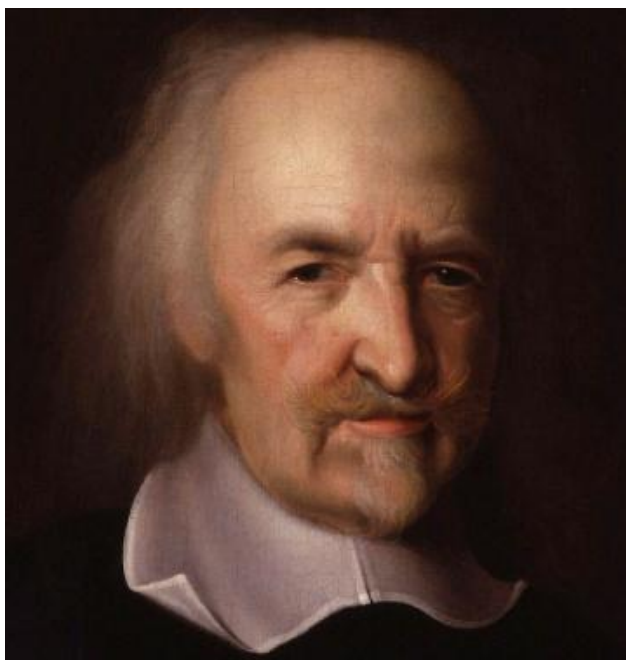

4.2 LECKE: KLASSZIKUSOK A TERMÉSZETI ÁLLAPOTRÓL (20 PERC)

A társadalomfilozófia egyik kulcsfogalma a természeti állapot. A klasszikusok ezt egy társadalom előtti valóságos létező állapotnak tekintették, amelyben például az amerikai indiánok is élnek.

4.2.1 Hobbes

[Thomas Hobbes](#) az embernek a következő természetes sajátosságait hangsúlyozza a [Leviatán](#)ban.

Thommas Hobbes (1588-1679)

Forrás:

[https://fr.wikipedia.org/wiki/%C3%89tat_de_nature#/media/Fichier:Thomas_Hobbes_\(portrait\).jpg](https://fr.wikipedia.org/wiki/%C3%89tat_de_nature#/media/Fichier:Thomas_Hobbes_(portrait).jpg)

(a) Az ember alapvető antropológiai sajátossága a [szabadság](#). „*A természeti jog (...) mindenki számára azt a szabadságot jelenti, hogy önnön erejét saját akarata szerint (...) használhatja, s következésképpen mindent megtehet, amit e cél érdekében saját megítélése és értelme szerint a legelőnyösebbnek tart.*” Tehát a természeti állapotban az ember szabadsága korlátlan, azaz bárki bármit megtehet, feltéve, hogy képes rá.

(b) Hobbes az emberek eredendő [egyenlőségét](#) is hangsúlyozza. „*A természet egyenlő testi és szellemi képességekkel ruházott minket, s bár az egyik embernek a másiknál olykor nyilvánvalóan izmosabb a teste és fürgébb a szellem, ennek ellenére mindent összevéve az ember és ember közti különbség nem annyira jelentős, hogy ilyen alapon az egyik ember oly előnyöket követelhessen magának, amelyekre egy másik éppoly joggal igényt ne tarthatna.*” (Hobbes 1999 166.o.) Tehát az angol filozófus az egyenlőséget formális értelemben érti és nem foglalkozik a javak birtoklásának az egyenlőségével. Az emberek formális

egyenlőségéből azt a következtetést vonja le, hogy mindenkinek ugyanolyan joga, sőt esélye van bármilyen előny (pl. hatalom) megszerzésére.

(c) Hobbes azt is hangsúlyozza, hogy bár az emberek formálisan egyenlők, ugyanakkor egyáltalán nem azonosak. Ez abban is megnyilvánul, hogy a legtöbb kérdésben a vélemény különbség áll fenn köztük. Ez nem szüntethető meg egy racionális vitában. Hobbes tehát ellenétben [Jürgen Habermas](#)-szal nem hisz abban, hogy kommunikáció elvezethet a konszenzushoz.

(d) A természeti ember további sajátossága az [értelem](#). Itt Hobbes szembekerül az értelem individuális és kollektív értelmezésével, vagyis az individuális és a kollektív racionalitás problémájával. Erre a problémára utal az első természeti törvény is. „*Következésképp az értelem előírása vagy általános szabálya, hogy mindenki békére törekedjék, ameddig csak annak elérésére reménye van, ha pedig erre nincs több reménye, a háború minden eszközét és előnyét igénybe veheti és felhasználhatja.*” (Hobbes 1999 172) Tehát az angol szerző szerint csak akkor várható el valakitől, hogy a békére törekedjen, ha mindenki más is a békére törekszik. Ez az individuális racionalitás logikája. A kollektív racionalitás logikáját követő szerzők pl. Locke szerint az individuumnak mindig a békére kell törekedni.

Hobbesnak az antropológiai előfeltevései látszólag közel állnak a francia forradalom (1789): hármasszóhoz: [Liberté, Egalité, Fraternité](#), ugyanakkor Hobbes-nál semmilyen formában sem jelenik meg a testvériség ideája. Az emberek között nincs szolidaritás, együttérzés, sőt még a közös érdekek racionális belátása is csak nagyon feltételes formában jelenik meg. Úgy tűnik tehát, hogy a testvériség nélkül önmagában a szabadság és az egyenlőség háborúhoz vezet. Hobbes érvelése a következő.

(i) Az önérdek (vagyis az individuális racionalitás) érvényesítésének egyik legbiztonságosabb módja a hatalom megszerzése. *“Ezért az egész emberiség általános törekvésének elsősorban az újabb és újabb hatalom iránti örökös és szüntelen vágyat tartom, amelynek csak a halál vet véget.”* Ebből következik az is, hogy ember embernek farkasa ([Homo homini lupus](#)).

(ii) Ha minden ember hatalomra tör, akkor [polgárháború](#) alakul ki. *“... a puszta természetes állapot, vagyis a korlátlan szabadság, amelyben azok élnek, akik se nem uralkodók, se nem alattvalók, anarchia és hadiállapot...”*

(iii) A polgárháború pedig a lehető legrosszabb társadalmi állapot. *“Ilyen körülmények között nincs helye a szorgalomnak, mert gyümölcse bizonytalan, ezért aztán nincs se földművelés, se hajózás, se tengerentúlról behozott áru, se kényelmes épület, nincsenek nagy erőt igénylő tárgyak ide-oda szállításához szükséges eszközök, semmiféle ismeretszerzés a Föld ábrázatára vonatkozóan, se időszámítás, se művészetek, se irodalom, se társadalmi érintkezés, s ami a legrosszabb: örökös félelem uralkodik, az erőszakos halál veszélye fenyeget, s az emberi élet magányos, szegényes, csúnya, állatias és rövid.”*

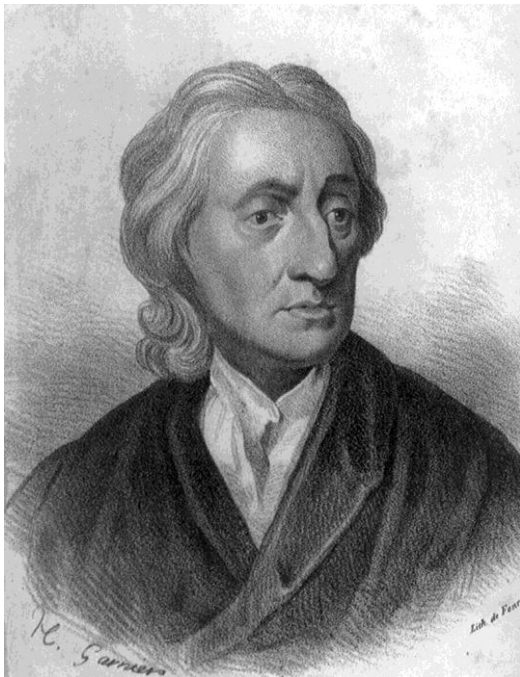
Tehát Hobbes szerint a politikai hatalom nélküli állapotba, vagyis a természeti állapotban állandó harc folyik: *mindenki harca mindenki ellen* ([Bellum omnium contra omnes](#)).

4.2.2 Locke

[John Locke](#) szerint ez az ősi állapot számos pozitív sajátossággal rendelkezik. Ő is úgy gondolja, hogy *természeti állapotban* mindenki szabad és egyenlő, ami magába foglalja azt is, hogy emberek korlátlanul rendelkeznek önmaguk és tulajdonuk felett. Ebben az állapotban a kinyilatkoztatott (isteni) törvény és az ész ([természetjog](#)) is azt hirdeti, hogy tilos mások életének, egészségének, szabadságának és birtokának megkárosítása vagy megsemmisítése.

A skót filozófus szerint a természeti állapotban is érvényesek a törvények, jelesül a természeti törvények. A természeti törvényeket Locke egyidejűleg tekint Isten által kinyilatkoztatott törvényeknek, illetve az ész törvényeinek. Ebből következik, hogy a természetállapotban az emberek az önérdeküket a természeti törvények keretei között követik és így békés együttműködésben élhetnek egymással.

Tehát Hobbes és Locke által vázolt természet állapot közötti különbség alapvető oka az, hogy Hobbes által tételezett emberek többnyire nem, míg Locke által tételezett emberek többnyire betartják a természeti törvényeket. Vegyük például a ne lopj törvényt, amelyet mindkét szerző szerint tekinthetünk az értelem, a természet és Isten törvényének. Egy lockiánus ember mindenképpen betartja ezt a törvényt, ezzel szemben egy hobbesiánus ember ha nem áll érdekében, akkor nem tartja be.

John Locke (1632- 1704)

Forrás: https://fr.wikipedia.org/wiki/%C3%89tat_de_nature#/media/Fichier:Locke-John-LOC.jpg

A gyermekeket a szüleik rákényszeríthetik a természeti törvények betartására, de ki kényszerítheti erre a beszámíthatatlan és felelőtlen embereket? Mivel a természeti állapotban a természeti törvények érvényesek, ezért elvileg mindenkinek joga van a bíraskodáshoz, és ahhoz, hogy azokat, akik a békés állapotot megtörték, elítélje és megbüntesse.

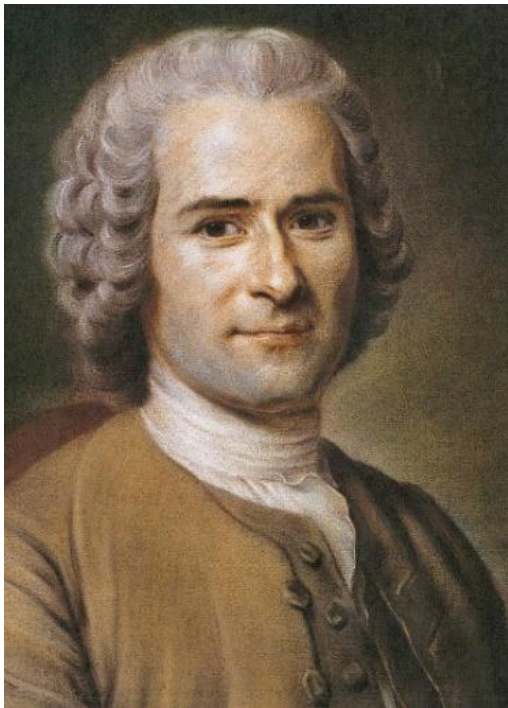
Ez azonban azzal jár, hogy mindenki saját dolgában bíró. Ezért az amúgy békés természeti állapotban megjelenhet a vérbosszú, ami könnyen háborúhoz vezet. Így aztán mégiscsak szükség van az államra, amely képes a pártatlan bíraskodásra.

4.2.3 Rousseau

Értekezés az emberek közti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól című írásában (1755) [Jean-Jacques Rousseau](#) a természeti állapot történetéről beszél.

A természeti állapot korai korszakában az ember egy [nemes vadember](#), aki természetétől fogva lusta és az állatokhoz hasonlóan, magányosan kóborol az őserdőben. A férfi és nők közötti viszonyok csak alkalmoszerűek, bár az anya ösztönösen törődik gyermekeivel, amíg azok képessé válnak arra, hogy önmagukról gondoskodjanak.

Ez az állat-ember csak szerény szükségletekkel rendelkezik, melyet a természet "éléskamrájából" könnyen kielégíthet. Nem gondol a jövőre, s így nem törekszik felhalmozásra, termelésre és gazdagságra sem. A természeti ember alapvetően elégedett, hiszen szükségleteit könnyen ki tudja elégíteni, sőt a vadállatokhoz hasonlóan alapvetően egészséges is, hiszen a betegségek nagy része is civilizációs eredetű.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)

Forrás: [https://fr.wikipedia.org/wiki/%C3%89tat_de_nature#/media/Fichier:Jean-Jacques_Rousseau_\(painted_portrait\).jpg](https://fr.wikipedia.org/wiki/%C3%89tat_de_nature#/media/Fichier:Jean-Jacques_Rousseau_(painted_portrait).jpg)

A természeti ember alapvető szenvedélye az önmaga fenntartására irányuló vágy vagyis az önszeretet ([Amour de soi](#)), amely kiegészül egy bizonyos fokú sajnálattal vagy együttérzéssel embertársai szenvedése iránt. „*Úgy tedd a jót magadnak, hogy a lehető legkisebb rosszat okozd másnak...*”. Rousseau szerint ezek a tulajdonságok csak a természeti embert jellemezik.

A vad embert két jellemvonás különbözteti meg a többi állattól: az akarat szabadság és tökéletesíthetőség. Az első helyt ad a racionalitásnak, mivel az embert az ösztönei nem határozzák meg, így választhat, elfogadhat és visszautasíthat. A második lehetőséget ad a kulturális fejlődésre, hiszen az ember az egyetlen lény, mely képes rá, hogy képességeit fokozatosan tökéletesítse, és e tökéletesítést egész nemének továbbadja. Ezen két alapvető tulajdonsága alapján azt mondhatjuk, hogy az embernek nincs meghatározottsága: szabad állat.

A vadember civilizálódása előre nem látható véletlenek eredménye, amelynek következtében az ember arra kényszerül, hogy közelebbi kapcsolatba kerüljön más emberekkel. Kifejleszti a beszéd képességét, és az asszonyával és gyermekeivel való állandó kapcsolat megőrzésére kezd törekedni. Szükségletei lassan növekszik, de még nincsenek túlzott igényei. Az emberek végül egymástól függővé válnak, és az együttműködés illetve közös célok tapasztalatai annak tudatára ébresztik őket, amit kötelezettségnek vagy erkölcsiségnek nevezhetnénk. A társas állapot kialakulásával párhuzamosan a szabadság "rég" értelmezése is lehetetlenné válik.

A be nem tartott kötelezettségek és a viszonzatlan segítségek miatt a társas emberben megjelenik bosszú érzülete is. Mivel az emberek naponta kapcsolatban vannak egymással, így az összeütközésre is több alkalom van; és törvény hiányában, minden ember maga ítél a saját esetében (az önbíráskodás itt is fontos probléma). A természetes sajnálat érzülete meggyengül, miközben az önszeretet érzülete felerősödik. Így az eredetileg jó önszeretet átfordul *önzésbe* ([Amour-propre](#)). A társulással szükségszerűen növekednek a konfliktusok, és előtérbe kerülnek az ember rossz tulajdonságai.

Tehát Rousseau szerint kezdetben a természeti állapot az ideális állapot volt, azonban az ember civilizálódásával párhuzamosan ez az idillikus állapot elromlott. Az ember már nem térhet vissza a természeti állapotba, ezért egy olyan hatalmi struktúrát kell keresnie, amelyben az eredeti szabadság újra megvalósítható.

Kérdések

1. Hobbes szerint az embernek milyen antropológiai sajátosságai vannak?
2. Hogyan érvel Hobbes azon tézise mellett, hogy a természeti állapot az egy polgárháborús állapot?
3. A Locke-i természeti állapotot milyen sajátosságok jellemeznék?
4. Ki használja a nemes vadember fogalmát és mi jellemzi?
5. Rousseau milyen különbséget lát az önszeretet és az önzés fogalma között.

Irodalom

Hobbes, Thomas: *Leviatán*, Kossuth, 1999.

Locke, John : *Második értekezés a polgári kormányzatról*, Polis, 1999.

Rousseau, Jean-Jacques: *Értekezés az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól*. In: *Értekezések és filozófiai levelek*. Magyar Helikon, Budapest 1978.

Rousseau, Jean-Jacques: *A társadalmi szerződés*, Kriterion, 2001.

